

บทปริทัศน์หนังสือ

(Book Review)

Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World

References

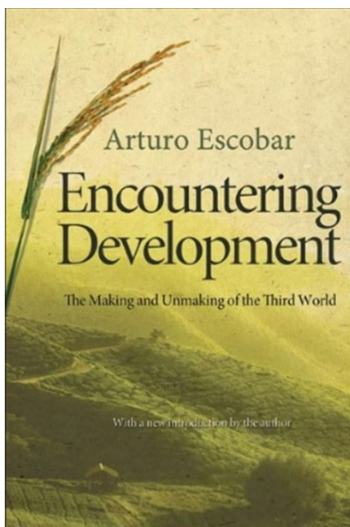
Escobar, A. (1995). Encountering development: The making and unmaking of the Third World. Princeton University Press.

โดย

วสันต์ ปวนปันวงศ์

คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

บทนำ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
กรอบความคิดว่าด้วย “การพัฒนา”
(*Concept of Development*) ได้ก้าว
ขึ้นเป็นระบอบความรู้และกระบวนทัศน์
หลักที่กำหนดจินตนาการของรัฐสมัยใหม่
สถาบันระหว่างประเทศ และองค์ความรู้
ด้านสังคมศาสตร์แขนงต่าง ๆ จนยากจะ
ปฏิเสธอิทธิพลของมันต่อการจัดระเบียบ
โลกสมัยใหม่ กระบวนการนี้มิได้เป็น
เพียงการแสวงหาวิธีการยกระดับเศรษฐกิจ
หรือขจัดความยากจน แต่ได้กลายเป็น

กลไกในการนิยาม “ความเป็นสมัยใหม่” (Modernity) การจัดประเภทประเทศและประชากร ตลอดจนการกำหนดวิถีทางรอดของมนุษยชาติภายใต้บรรทัดฐานเชิงการพัฒนาแบบตะวันตกอย่างเข้มข้น ภายใต้บริบทเช่นนี้ ผู้อ่านเห็นว่าการกลับมาพิจารณาโครงสร้างทางวาทกรรมของแนวคิดการพัฒนาและผลกระทบเชิงอำนาจที่ก่อรูปขึ้นนี้จึงมิใช่เพียงความจำเป็นทางวิชาการแต่หากเป็นการขยายขอบปัญญาคำวรูในเชิงการวิพากษ์ความรู้ที่ครอบงำการมองโลกของสังคมในปัจจุบัน

หนังสือ *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World* (1995) ของ Arturo Escobar¹ (การเผชิญหน้ากับการพัฒนา: ว่าด้วยการก่อรูปและรื้อสร้าง “โลกที่สาม” ความหมายภาษาไทยโดยผู้อ่าน) นับเป็นหนึ่งในงานศึกษาที่ทรงอิทธิพลที่สุดในการคลี่คลายและท้าทายระบอบความรู้ว่าด้วยการพัฒนา ผู้อ่านเห็นว่าการงานชิ้นนี้ไม่เพียงมีคุณูปการในการเสนอกรอบการวิเคราะห์ใหม่ที่มอง “การพัฒนา” ในฐานะวาทกรรม (discourse) และเทคโนโลยีทางอำนาจ (technology of power) แต่หากยังทำให้เข้าใจถึงกลไกที่ทำให้เกิด “โลกที่สาม” (Third World) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในฐานะพื้นที่ของปัญหา ผู้ด้อยพัฒนา (underdeveloped) และผู้ต้องการความช่วยเหลือจากตะวันตก ทั้งหมดนี้ คือ ผลผลิตของกระบวนการสร้างความจริง (truth production) ที่ผกผันระหว่างภาษา ความรู้ และสถาบันระหว่างประเทศ ซึ่ง Escobar อธิบายอย่างเป็นระบบภายใต้อิทธิพลของแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) โดยเฉพาะงานของ Michel Foucault และ Edward Said

จากมุมมองของผู้อ่าน การวิเคราะห์ของ Escobar ทำให้เห็นว่า การพัฒนาในฐานะวาทกรรมได้กำหนดระบอบการรับรู้ต่อ “ความยากจน” (poverty) “ความล้าหลัง” (underdevelopment) และ “ความเจริญ” (development) จนกลายเป็นธรรมชาติของความรู้ที่เข้าใจกันโดยไม่ตั้งคำถาม ทั้งที่แท้จริงแล้วล้วนเป็นผลจากการตีความและอำนาจของผู้เชี่ยวชาญและสถาบันระดับโลก

การพัฒนาในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นเพียงกรอบความคิด แต่เป็นโครงสร้างที่จัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน ผู้เชี่ยวชาญ และประชากร โดยเฉพาะประชากรในภูมิภาคที่ถูกทำให้เป็น “ผู้รับการพัฒนา” มากกว่าผู้กำหนดความหมายของการพัฒนาในแบบของตนเอง

ด้วยเหตุนี้ การปริทัศน์หนังสือเล่มนี้ของผู้อ่านจึงมิใช่เพียงการทบทวนสาระสำคัญของงานชิ้นนี้ หากเป็นการตั้งใจพิจารณากระบวนทัศน์พื้นฐาน วิธีการประกอบสร้างข้อเท็จจริง และกลไกทางอำนาจที่ Escobar ใช้ในการวิเคราะห์ตลอดจนการประเมินว่าข้อเสนอของเขามีความหมายอย่างไรต่อการศึกษาการพัฒนาในยุคหลังอาณานิคม การวิจารณ์วาทกรรมสมัยใหม่ และการทำความเข้าใจโครงสร้างเชิงอำนาจที่ยังคงดำรงอยู่ในภูมิภาคโลกใต้และภูมิภาคอื่นๆ บทเกริ่นนำนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นสู่การวิเคราะห์ต่อหนังสือเล่มนี้ ซึ่งมีเนื้อหาที่ท้าทายความเข้าใจรากฐานของแนวคิดการพัฒนา และเปิดพื้นที่ให้คิดถึงความเป็นไปได้ทางสังคมการเมืองนอกกรอบพัฒนาแบบกระแสหลักที่ครอบงำโลกสมัยใหม่

วัตถุประสงค์บทวิจารณ์หนังสือ

การปริทัศน์หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและศึกษาการวิพากษ์องค์ความรู้สำคัญที่ Arturo Escobar ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้ซึ่งถือเป็นหนึ่งในงานที่สำคัญของกระแสวิพากษ์การพัฒนา (critical development studies) และแนวคิดหลังการพัฒนา (post-development)

สาระสำคัญของหนังสือ

บทที่ 1 Introduction: Development and the Anthropology of Modernity บทแรกทำหน้าที่เสมือนการเปิดม่านสู่หนึ่งในปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ทรงอิทธิพลที่สุดของศตวรรษที่ 20 นั่นคือ การถือกำเนิดของ “การพัฒนา” ในฐานะทั้งกรอบความรู้และระบอบอำนาจที่หล่อหลอม

วิธีที่โลกถูกเข้าใจและถูกจัดระเบียบใหม่อย่างเป็นสมัยใหม่ Escobar เริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปยังจุดเปลี่ยนสำคัญในปี ค.ศ. 1949 เมื่อ Harry Truman ประกาศ “Point Four Program” ถ้อยแถลงที่ดูเผินๆ คล้ายคำมั่นเชิงศีลธรรม และนโยบายเศรษฐกิจตามแบบฉบับของการทูตสหรัฐฯ หากแต่แท้จริงแล้ว เป็นช่วงเวลาแห่งการ “สร้างความจริงชุดใหม่” ให้แก่โลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คำประกาศซึ่งตั้งใจจะมอบ “ความช่วยเหลือทางเทคนิคและทางวิทยาการ” แก่ประชาชนที่ถูกนิยามว่า “ยากจนและล้าหลัง” ได้ทำหน้าที่มากกว่าการกำหนดวาระแห่งรัฐ การปฏิบัติการณ์นี้ได้กำหนดพรมแดนทางความรู้ระหว่าง “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” ระหว่างโลกที่มั่งคั่งและโลกที่ถูกนิยามว่า “ด้อยพัฒนา” และระหว่างผู้ที่มีสิทธิในการอธิบายโลกกับผู้ที่ถูกทำให้เป็นเพียง “วัตถุ” ของการอธิบาย

ในสายตาของ Escobar Truman ไม่ได้เพียงตั้งชื่อปัญหา หากได้ประกาศการเปิดพื้นที่ของความจริงชุดใหม่ (a new space of truth) ซึ่งกำหนดให้ประชากรจำนวนมหาศาลในเอเชีย แอฟริกา ละตินอเมริกา ถูกจัดวางไว้ในฐานะ “ผู้ขาด” ที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ ปรับปรุง และพัฒนา โลกจึงถูกแบ่งออกเป็นสองฟากอย่างรอบด้าน อันได้แก่ ผู้ให้ (donors) กับ ผู้รับ (recipients) ผู้เชี่ยวชาญ (experts) กับผู้ถูกให้ความรู้ (targets) และโลกสมัยใหม่กับโลกที่ถูกสร้างให้เป็นด้อยพัฒนา นี่คือนิวส์ที่ Escobar เสนออย่างหนักแน่นว่า การพัฒนาไม่ใช่เพียงนโยบายหรือโครงการทางเศรษฐกิจ หากเป็น “ระบอบวาทกรรม” (discursive regime) ในความหมายแบบ Michel Foucault เป็นโครงสร้างของอำนาจและความรู้ที่กำหนดว่าอะไรสามารถถูกพูดถึงได้ อะไรถูกมองว่าเป็นปัญหา และใครมีอำนาจในการนิยามความจริงเหล่านั้น ภายใต้วาทกรรมนี้ “ผู้คน” ไม่ได้ถูกช่วยเหลือเพียงในเชิงวัตถุ แต่ถูกจัดวางในหมวดหมู่ วัตถุประสงค์ ถูกนิยาม และถูกให้ตัวตนใหม่ผ่านภาษา เอกสารทางเทคนิค การสำรวจเชิงสถิติ และแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์

Escobar ชี้ให้เห็นว่า เมื่อระบอบอำนาจและความรู้ถูกสร้างขึ้น มันเริ่มทำงานทันทีผ่านเครือข่ายของสถาบันระหว่างประเทศ แผนพัฒนาแห่งชาติ รายงานของผู้เชี่ยวชาญ และวิธีการจัดระเบียบพื้นที่และประชากร ที่ดูเหมือนเป็นกลางทางเทคนิค วิธีการพัฒนาจึงเป็นทั้งกระบวนการสร้างความจริงและกระบวนการกำกับชีวิตผู้คน (governmentality) ไปพร้อมกัน ดังนั้น เพื่อเข้าใจการพัฒนาในเชิงลึก Escobar เสนอให้ศึกษาตะวันตกเช่นเดียวกับประเด็นอื่นๆในกรอบคิดของนักมานุษยวิทยา (Anthropologist the West) เพื่อที่จะรื้อถอนความเป็นศูนย์กลางของตะวันตกในฐานะแหล่งความรู้และมีขั้นตอนแบบสากลของมนุษยชาติ วิธีคิดนี้จะทำมองเห็นว่าคำว่า “ความจริง” “ความก้าวหน้า” หรือ “ความล่าช้า” ล้วนถูกผลิตขึ้นภายใต้ชุดสมมติฐานทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงของสังคมตะวันตกยุคหลังสงคราม มิใช่ความจริงแบบที่เป็นกลางและไร้อุดมการณ์

ความสำคัญของบทนี้จึงอยู่ที่การพลิกกลับวิธีการมองการพัฒนาอย่างสิ้นเชิงจากสิ่งที่ดูเป็นศาสตร์แห่งการปรับปรุงคุณภาพชีวิต กลายเป็นโครงสร้างอำนาจและความรู้ที่สร้างหมวดหมู่ของผู้คน ผลิตลำดับชั้นของสังคมโลก และสถาปนา “อำนาจของผู้เชี่ยวชาญ” ต่อชุมชนและประเทศต่าง ๆ บทนี้ไม่เพียงเป็นการปูพื้นเชิงทฤษฎีให้แก่เนื้อหาต่อไปของหนังสือ แต่ยังทำให้เห็นพลังทางอธิบายของกรอบคิดหลังการพัฒนา (post- development) ว่ามิได้เป็นเพียงการตั้งคำถามเชิงนโยบาย แต่เป็นการวิพากษ์ความทันสมัยและการพัฒนาในฐานะ “ระบอบความรู้ของโลกสมัยใหม่”

บทที่ 2 The Problematicization of Poverty: The Tale of Three Worlds and Development บทนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในส่วนที่ทรงพลังที่สุดของหนังสือ เนื่องจาก Escobar ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ความยากจน” ซึ่งมักถูกเข้าใจในฐานะข้อเท็จจริงสากลของสังคมมนุษย์หาได้เป็นสภาวะตามธรรมชาติไม่ หากแต่เป็น “ผลผลิตของวาทกรรม” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางสถาบัน ความรู้ และภาษา คล้ายกับ

ที่ Michel Foucault วิเคราะห์ให้เห็นว่า ปัญหาทางการแพทย์หรือ “*ความผิดปกติ*” ทางเพศมิได้มีสถานะเป็นความจริงอันคงที่ หากถูกทำให้เป็นปัญหา (problematized) และถูกกำหนดความหมายภายใต้เงื่อนไขทางอำนาจและความรู้ในแต่ละยุคสมัย

ก่อนการผงาดขึ้นของยุคพัฒนานิยม ความยากจนมิได้ถูกทำให้เป็นหมวดหมู่ทางเทคนิคอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน หากปรากฏอยู่ในหลากหลายความหมายและคำอธิบายที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา ระบบชนชั้น และวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ความยากจนอาจสัมพันธ์กับบาปบุญ คุณค่าทางศีลธรรม หรือความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างภายใต้ระบอบอาณานิคม และศักดินา ทว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 1950–1960 ความยากจนถูก “*สร้างความหมายใหม่*” ให้กลายเป็นสิ่งที่สามารถวัด ตรวางนับ และเปรียบเทียบได้ในเชิงปริมาณ ผ่านตัวชี้วัดอย่างผลิตภัณฑ์มวลรวม ประชาชาติ (GDP) รายได้ต่อหัว หรือ “*เส้นแบ่งความยากจน*” ที่กำหนดเกณฑ์ว่าผู้ใดจัดอยู่ในสถานะ “*คนจน*” ผลของการทำให้ความยากจนเป็นสิ่งที่วัดได้เช่นนี้ คือการลดทอนประสบการณ์และความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงตัวเลข แผนภูมิ และดัชนีทางเศรษฐกิจ การที่บุคคลหรือชุมชนหนึ่งถูกจัดให้เป็น “*คนจน*” จึงไม่ได้ถูกอธิบายผ่านสายธารของประวัติศาสตร์อาณานิคม โครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำ หรือความรุนแรงเชิงสถาบัน หากกลับถูกทำให้กลายเป็น “*ปัญหาทางเทคนิค*” ที่เชื่อได้ว่าจะแก้ไขได้ด้วยสูตรทางนโยบายและเทคโนโลยีสมัยใหม่

Escobar เน้นย้ำว่ากระบวนการนี้มีใช้เหตุบังเอิญ หากเกิดขึ้นคู่ขนานกับการประกอบสร้าง “*ภูมิศาสตร์ทางการเมืองแบบใหม่ของโลก*” ที่แบ่งออกเป็นโลกที่หนึ่ง (First World) โลกที่สอง (Second World) และโลกที่สาม (Third World) การจัดจำแนกดังกล่าวไม่ได้สะท้อนภูมิรัฐศาสตร์ตามธรรมชาติ หากทำหน้าที่ผลิต “*โลกที่สาม*” ขึ้นมาในฐานะหมวดหมู่ทางการเมืองและวาทกรรม ซึ่งกำหนดให้บางภูมิภาคของโลกกลายเป็น “*พื้นที่ปัญหา*” หรือ

“วัตถุของการแทรกแซง” (objects of intervention) ของรัฐอุตสาหกรรมและสถาบันระหว่างประเทศ การวิเคราะห์ของ Escobar เกี่ยวกับตัวแทนของธนาคารโลกที่เดินทางไปยังโคลอมเบียในปี 1949 เป็นตัวอย่างที่ช่วยให้ภาพนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น รายงานของตัวแทนของธนาคารโลกดังกล่าวมิได้เป็นเพียงเอกสารเชิงเทคนิคธรรมดา หากทำหน้าที่ “เขียนใหม่” ให้โคลอมเบียทั้งประเทศกลายเป็น “โครงการพัฒนา” ขนาดมหิมา ทั้งโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องได้รับการเร่งรัด เกษตรกรรมที่ต้องปรับปรุง ประชากรที่ต้องถูกจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการศึกษาและสาธารณสุขที่ต้องถูกยกระดับ ประเทศทั้งประเทศจึงถูกทำให้เป็นผลรวมของตัวชี้วัดและดัชนี และถูกวางอยู่ในฐานะ “สนามปฏิบัติการ” ที่เปิดให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้ามาออกแบบกำกับ และประเมินผล

ในบทที่ 2 นี้ Escobar จึงไม่ได้เพียงวิพากษ์เทคนิคการวัดความยากจนในฐานะข้อจำกัดทางวิธีวิทยาเท่านั้น หากแต่ “รื้อ” กระบวนการทั้งหมดที่ทำให้ความยากจนกลายเป็นหมวดหมู่ที่รัฐและสถาบันระหว่างประเทศสามารถจัดการได้อย่างชอบธรรม เมื่อความยากจนถูกนิยามในฐานะ “ความขาดแคลน” ที่ต้องได้รับการเติมเต็มผ่านโครงการและทรัพยากรจากภายนอก เสี่ยงประสบการณ์ของผู้มีชีวิตอยู่ในสภานั้นรวมถึงความจริงเชิงประวัติศาสตร์และโครงสร้างอำนาจที่ก่อรูปความยากจน กลับถูกทำให้เจียบหายหรือถูกลดทอนให้เหลือเพียงข้อมูลเชิงสถิติ กล่าวได้ว่า ในสายตาของ Escobar ความยากจนในยุคพัฒนานิยามมิได้เป็นเพียงสภาวะของการไม่มี หากเป็นผลผลิตของระบอบวาทกรรมที่ทำให้บางส่วนของโลกถูกมองว่า “ด้อย” และปราศจากศักยภาพในการกำหนดอนาคตของตนเอง จนต้องรอการเข้ามา “แก้ไข” จากผู้เชี่ยวชาญและสถาบันสากลที่สถาปนาตนเองในฐานะเจ้าของความรู้และคำตอบที่แท้จริงเกี่ยวกับการพัฒนา

บทที่ 3 Economics and the Space of Development: Tales of Growth and Capital เมื่อ “ความยากจน” ถูกสร้างให้เป็นปัญหาสมัยใหม่

ตามที่กล่าวในบทก่อนหน้านี้ สิ่งที่มาคือการก่อรูปของ “พื้นที่ทางปัญญา” ใหม่ที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในบทนี้ Escobar หันไปพิจารณาบทบาทของ “เศรษฐศาสตร์การพัฒนา” ซึ่งได้กลายเป็นภาษากลาง (lingua franca) ในการกำหนดความหมายของการพัฒนา และในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นกลไกทางความรู้ที่ทรงพลังในการสร้างกรอบความจริงเกี่ยวกับโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

เศรษฐศาสตร์การพัฒนา ถือกำเนิดขึ้นจากการผสานระหว่างฐานคิดการเติบโตแบบตะวันตก เช่น “ลำดับขั้นการพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ขั้นตอน” ของ Rostow และ แบบแผนการวางแผนเชิงเทคนิค ที่เน้นความมีเหตุผลเชิงปริมาณ ภายใต้ชุดความรู้ใหม่นี้ โลกถูกลดทอนให้กลายเป็นหมวดหมู่ที่สามารถวัดและจัดลำดับได้ เช่น การเปลี่ยนผ่านจาก “เกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม” จาก “แรงงานดั้งเดิมสู่เทคโนโลยีสมัยใหม่” หรือระหว่าง “ประเทศพัฒนาแล้ว” กับ “ประเทศกำลังพัฒนา” ตัวแบบเหล่านี้ถูกเสนอเสมือนว่าเป็น เส้นทางสากลของมนุษย์ทุกสังคมโดยกำหนดให้ประวัติศาสตร์การพัฒนาของตะวันตกกลายเป็นมาตรฐานกลาง ซึ่งประเทศอื่น ๆ ต้องเดินตามโดยปริยาย ผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการนี้ คือ การปรากฏตัวของกลุ่มคนที่ Escobar เรียกว่า “ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนา” เช่น นักเศรษฐศาสตร์ นักวางแผน เจ้าหน้าที่ธนาคารโลก และผู้บริหารโครงการระดับนานาชาติจากองค์กรต่าง ๆ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญนี้ใช้เพียงผู้สังเกตการณ์ หากแต่เป็น “ผู้ผลิตความจริง” (producers of truth) ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือ “การเติบโต” อะไรคือ “ความล้าหลัง” และสิ่งใดคือ “ทางแก้ที่ถูกต้อง” ภายใต้ตรรกะของการพัฒนานิยม

Escobar ใช้กรอบคิดของ Foucault เพื่ออธิบายว่าเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองชีวิต (governmentality) ซึ่งรัฐและสถาบันระหว่างประเทศใช้อำนาจผ่าน ข้อมูลเชิงสถิติ แผนพัฒนา ระบบราชการ และชุดความรู้ทางเทคนิค เพื่อจัดการประชากรในระดับมหภาค

และจุลภาคควบคู่กันไป กล่าวอีกนัยหนึ่งการพัฒนาในความหมายนี้ คือ การปกครองผ่านการทำให้สังคม “มองเห็นได้” และ “จัดระเบียบได้” ในรอบที่ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กำหนด

ดังนั้น บทที่ 3 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเศรษฐศาสตร์การพัฒนาไม่ได้มีสถานะเป็นวิทยาศาสตร์ที่เป็นสามัญการ หากเป็นวาทกรรมที่มีพลังทางการเมืองอย่างยิ่ง เพราะมันสร้าง “พื้นที่แห่งการพัฒนา” พื้นที่ที่ผู้กำหนดนโยบายระดับโลกและรัฐชาติสามารถตัดสิน ควบคุม และแทรกแซงชะตาของผู้คนจำนวนมากภายใต้ชื่อของการพัฒนา ความช่วยเหลือ และเหตุผลเชิงเทคนิค

เศรษฐศาสตร์การพัฒนาในสายตาของ Escobar จึงเป็นทั้ง “ภาษาแห่งความรู้” และ “เครื่องมือแห่งอำนาจ” ที่ทำให้การพัฒนาไม่ใช่เพียงการปรับปรุงเศรษฐกิจ แต่เป็นกระบวนการสร้างความจริงทางสังคมที่มีผลผูกพันกับชีวิตของผู้คนนับล้านในโลกยุคใหม่

บทที่ 4 The Dispersion of Power: Tales of Food and Hunger (อำนาจที่กระจายตัว: เรื่องเล่าของอาหารและความหิวโหย) ในบทนี้ Escobar ขยายการวิเคราะห์จากระดับโครงสร้างเชิงวาทกรรมไปสู่ระดับปฏิบัติการที่ลงลึกในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยกรณีศึกษาเรื่องอาหารและความหิวโหยในโคลอมเบีย ซึ่ง Escobar มีประสบการณ์ภาคสนามโดยตรง บทนี้จึงเป็นพื้นที่ที่ทฤษฎีและประสบการณ์เชิงปรากฏการณ์วิทยามาบรรจบกันอย่างแนบแน่น เปิดเผยให้เห็นว่า “อำนาจ” ของการพัฒนานิยมมิได้ดำรงอยู่เพียงในระดับนโยบายหรือสถาบัน แต่แทรกซึมเข้าสู่กระบวนการเล็ก ๆ ที่ดูเป็นกลางและเป็นเทคนิคในทุกมิติของชีวิตประชาชน โครงการด้านอาหารและโภชนาการในโคลอมเบีย แม้จะถูกนำเสนอด้วยภาษาของความหวังดีและวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาความหิวโหย กลับสร้าง “โครงสร้างข้อมูล” ขนาดใหญ่ที่นิยามประชากรท้องถิ่นด้วยหมวดหมู่ใหม่ เช่น ชุมชนที่ “เสี่ยงต่อภาวะขาดสารอาหาร” เด็กที่ “อยู่ในเกณฑ์วิกฤต” หรือพื้นที่ที่ “ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน” หมวดหมู่

เหล่านี้ เมื่อได้รับการแปลงให้เป็นแผนที่ ตัวชี้วัด ตารางรายงาน และโปรแกรมฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ ก็กลายเป็นกรอบอ้างอิงหลักที่รัฐและสถาบันพัฒนา ระหว่างประเทศใช้ในการ “มองเห็น” ชุมชนต่าง ๆ

Escobar ชี้ให้เห็นว่า “การทำให้มองเห็นเช่นนี้” มิได้เป็นเพียงการเก็บข้อมูลเพื่อแก้ปัญหา หากเป็นกระบวนการที่กำหนดว่าอะไรคือปัญหา ใครคือผู้มีสิทธิบอกเล่า และวิธีใดคือแนวทางที่ “ถูกต้อง” ในการจัดการชีวิตประชาชน Escobar ใช้แนวคิดของ Foucault มาทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ในฐานะรูปแบบหนึ่งของ “อำนาจแบบกระจัดกระจาย” (*diffuse power*) หรือ “อำนาจการปกครองชีวญาณ” (*governmentality*) อำนาจเช่นนี้ไม่ได้กดทับประชาชนจากบนลงล่างอย่างโจ่งแจ้ง แต่ทำงานผ่านเครื่องมือที่ดูเป็นกลาง ได้แก่ 1) ระบบเก็บข้อมูลเชิงเทคนิคที่กำหนดนิยามของสิ่งที่เรียกว่า “ความหิวโหย” 2) แบบฟอร์มที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ถูกแปลงเป็นตัวเลขที่ประมวลผลได้ 3) เป้าหมายของโครงการที่กำหนดล่วงหน้าว่าผลลัพธ์ที่ดีควรเป็นอย่างไร 4) แบบจำลองของผู้เชี่ยวชาญที่อ้างสถานะความเป็นสากล และ 5) การจัดหมวดหมู่ทางเทคนิคที่ลดทอนความซับซ้อนของความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงดัชนีความเสี่ยงด้วยเหตุนี้ แม้โครงการจำนวนมากจะ “ล้มเหลวทางเทคนิค” เช่น อัตราความหิวโหยไม่ได้ลดลงเท่าที่คาดหวัง หรือการขาดสารอาหารยังคงดำรงอยู่ แต่โครงการเหล่านั้นกลับ “ประสบความสำเร็จในเชิงการเมืองและการปกครอง” ความสำเร็จเช่นนี้คือสิ่งที่ Escobar เรียกว่า “การขยายตัวของอำนาจพัฒนานิยม” ซึ่งทำให้รัฐและองค์กรระหว่างประเทศยังมีศักยภาพในการบริหารจัดการชีวิตผู้คน ตั้งแต่การนิยามปัญหาไปจนถึงการชี้นำพฤติกรรมของผู้รับนโยบาย

ในความหมายนี้ “ความล้มเหลว” ของโครงการพัฒนาไม่ได้เป็นความล้มเหลวของระบอบพัฒนา หากเป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่ทำให้อำนาจของรัฐและสถาบันพัฒนาเข้มแข็งขึ้น นี่คือ “ด้านมืด” ของการพัฒนาที่ Escobar ชี้ให้เห็นด้านที่ไม่ใช่เรื่องเจตนาดีหรือผลผลิตของยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ

หากเป็นผลสืบเนื่องจากโครงสร้างการปกครองที่พยายามจัดระเบียบชีวิตมนุษย์ผ่านวาทกรรม ความรู้ และเทคโนโลยีทางนโยบาย

บทที่ 5 Power and Visibility: Tales of Peasants, Women, and the Environment บทนี้ Escobar เปิดพื้นที่วิเคราะห์การทำงานของวาทกรรมการพัฒนาในสามประเด็นสำคัญ คือ ชาวนา ผู้หญิง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรากฏเป็น “วัตถุแห่งการมองเห็น” ภายใต้กรอบคิดการพัฒนาแบบสมัยใหม่ Escobar ชี้ชัดว่า “*ความมองเห็น*” (*visibility*) ในบริบทของวาทกรรมการพัฒนา ไม่ได้มีความหมายเชิงการยอมรับหรือการให้คุณค่า หากแต่เป็นกระบวนการดึงกลุ่มสังคมเหล่านี้เข้าสู่ชุดแบบแผนของการจัดการ (management) ที่รัฐ สถาบันระหว่างประเทศ และผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคเป็นผู้กำกับทิศทางการทำให้มองเห็นจึงเท่ากับการทำให้ “*จัดการได้*” (*legible and governable*) มากกว่าการทำให้เป็นผู้มีเสียงหรือมีอำนาจต่อรอง

ภายใต้กรอบคิดดังกล่าว ชาวนาในโลกที่สามถูกนิยามใหม่ผ่านภาษาของความล้าหลังและการไร้ประสิทธิภาพ ชาวนากลายเป็นกลุ่มที่ “*ต้องได้รับการปรับปรุง*” เพื่อให้เข้ากับระบบตลาดแบบสมัยใหม่ และต้องถูกทำให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กำหนด ระบบโครงการพัฒนาในชนบทจึงมักเริ่มต้นด้วยการจัดหมวดหมู่ชาวนาตามแบบฟอร์มและตัวชี้วัดต่าง ๆ ระดับรายได้ ความสามารถในการผลิต ประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร ก่อนที่จะออกแบบกิจกรรมหรือแทรกแซงทางเทคนิค การจัดทำแบบฟอร์มเหล่านี้ไม่ได้เป็นการบันทึกข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง แต่เป็นกระบวนการผลิต “*ความจริง*” ชุดหนึ่งที่ทำให้ชาวนากลายเป็นเพียงองค์ประกอบของระบบการพัฒนาที่รัฐสามารถควบคุมได้

ในทำนองเดียวกัน ผู้หญิงในโลกที่สามถูกผนวกเข้าสู่วงจรของการพัฒนาผ่านกรอบแนวคิด Women in Development (WID) ซึ่งแม้จะใช้ถ้อยคำว่าด้วย “*การเสริมพลัง*” และ “*บทบาทสตรี*” แต่ Escobar แสดงให้เห็นว่าภายใต้ภาษาที่ดูมีความก้าวหน้านั้น ยังคงดำรงอยู่ซึ่งตรรกะแบบพัฒนานิยมที่มองผู้หญิง

เป็น “ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ” มากกว่าจะยอมรับความซับซ้อนในเชิงสังคม วัฒนธรรม การเมือง และอัตลักษณ์ผู้หญิงถูกทำให้เป็น “กลุ่มเป้าหมาย” ของโครงการ ไม่ใช่ “ตัวแบบของความรู้” ที่มีความสามารถในการนิยามปัญหา และแนวทางแก้ไขด้วยตัวเอง กลไกของโครงการ WID จึงมักไม่แต่งตั้งโครงสร้างความไม่เท่าเทียมที่เป็นรากลึก เช่น บทบาททางเพศเชิงสถาบัน หรือพลวัตอำนาจในครัวเรือนและชุมชน แต่กลับเปลี่ยนผู้หญิงให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพหรือผู้ประกอบการรายย่อยเพื่อให้สอดคล้องกับตรรกะตลาดเสรี

มิติด้านสิ่งแวดล้อมก็ไม่แตกต่างกัน สิ่งแวดล้อมภายใต้วาทกรรมพัฒนา โดยเฉพาะนับจากทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาถูกตีความเป็น “ทรัพยากรธรรมชาติ” ที่ต้องบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ โครงการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นความก้าวหน้าในเชิงแนวคิด มักถูกกำกับโดยผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันระหว่างประเทศ รัฐ และ NGO ขนาดใหญ่ ซึ่งมีอำนาจในการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ ความหมายของ “ความยั่งยืน” และบทบาทของชุมชนในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิม กลับถูกลดบทบาทลงเหลือเพียง “ผู้มีส่วนร่วม” ที่ต้องเรียนรู้จากแนวปฏิบัติแบบตะวันตกมากกว่าจะเป็นผู้ร่วมออกแบบแนวคิดหรือวิธีบริหารทรัพยากร

Escobar จึงโต้แย้งว่าการพัฒนาที่ดูเหมือนจะมี “ภาษาก้าวหน้า” ในการพูดถึงผู้หญิง ชวนา หรือสิ่งแวดล้อมนั้น แท้จริงแล้วทำงานภายใต้กรอบคิดเดิมของพัฒนานิยม (developmentalism) ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ตลาด รัฐ และสถาบันสากล ภาษาของการมีส่วนร่วม การยั่งยืน หรือการเสริมพลัง แม้จะดูทันสมัย แต่ส่วนใหญ่ทำให้กลุ่มทางสังคมเหล่านี้กลายเป็น “เป้าหมายที่ต้องบริหารจัดการ” แทนที่จะเป็น “ผู้กำหนดความหมายของการพัฒนา” ในท้ายที่สุด ภูมิภาคจำนวนมากทั่วโลกจึงถูกทำให้เป็น “พื้นที่ปัญหา” พื้นที่ที่ถูกมองว่ามีข้อบกพร่อง ต้องการเทคนิคการจัดการ และต้องถูกดัดแปลงให้เข้ากับโมเดลพัฒนาที่กำหนดจากภายนอก มากกว่าพื้นที่ที่มีความรู้ดั้งเดิม และท้องถิ่นที่ควรได้รับการรับฟังอย่างจริงจัง ด้วยการวิเคราะห์นี้ Escobar

แสดงให้เห็นในเชิงลึกว่า วาทกรรมการพัฒนาไม่ได้เป็นเพียงกรอบความคิดที่ใช้เพื่อแก้ปัญหาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม แต่เป็นระบอบอำนาจที่สร้าง “วิสัยมองโลก” แบบเฉพาะขึ้นมาวิธีการที่ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ถูกลมองในลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการ และปิดกั้นความเป็นไปได้ทางสังคมและการเมืองที่อาจเกิดจากเสียงของพวกเขาเอง

บทที่ 6 Conclusion: Imagining a Post development Era
บทสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่คล้าย “การเปิดพื้นที่ทางความคิด” ให้ผู้อ่านได้ข้ามพ้นกรอบความหมายและสมมุติฐานที่ครอบงำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนามาโดยตลอดครั้งศตวรรษ Escobar ไม่เพียงมุ่งวิพากษ์วาทกรรมการพัฒนาในฐานะระบอบความรู้และอำนาจเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการถอดถอนตัวเองออกจากกรอบความคิดดังกล่าว กรอบคิดที่ทำให้ “การพัฒนา” กลายเป็นเส้นทางเดียวที่ถูกประกาศว่าเป็นไปได้สำหรับความเจริญของมนุษย์ จากจุดนี้ Escobar จึงเสนอแนวคิด “ยุคหลังการพัฒนา” (post-development) มิใช่ในฐานะโครงการพัฒนาแบบใหม่ หากเป็นความพยายามที่จะปลดปล่อยความคิดของเราให้หลุดพ้นจากการครอบงำของระบอบพัฒนานิยม และเปิดรับความเป็นไปได้อื่น ๆ ของการดำรงอยู่ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

แก่นสำคัญของข้อเสนอนี้อยู่ในมโนทัศน์ “ความหลากหลาย” (pluriverse) ของโลกที่ประกอบด้วยหลากหลายโลกทัศน์ หลากหลายวิธีคิด และหลากหลายความหมายของ “การอยู่ดี” (well-being) Escobar ยกตัวอย่าง ขบวนการสังคมจำนวนมากในลาตินอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นขบวนการชนพื้นเมืองที่ต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดินและทรัพยากร ขบวนการสิ่งแวดล้อมที่ตั้งคำถามต่อการทำลายธรรมชาติของรัฐและทุน หรือกลุ่มเกษตรกรที่ยืนหยัดที่พยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ ขบวนการเหล่านี้ต่างสร้าง “โลกอีกแบบ” ที่มีได้ยึดโยงกับตัวชี้วัดเศรษฐกิจเชิงปริมาณ เช่น GDP หรืออัตราการเติบโต

ทางเศรษฐกิจ และมีได้ยอมรับกรอบคิดตะวันตกเกี่ยวกับความเจริญในฐานะมาตรฐานสากลที่ต้องเอาอย่าง

ในทัศนะของ Escobar ความหวังของการเปลี่ยนแปลงไม่ได้อยู่ที่ผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติหรือสถาบันพัฒนาขนาดใหญ่ หากอยู่ที่การฟื้นคืนพลังให้แก่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งกำลังประกอบสร้างรูปแบบการดำรงชีวิตและการจัดการทรัพยากรของตนเองในลักษณะที่สอดคล้องกับความเชื่อ ประเพณี และประสบการณ์ของพวกเขา การเมืองแบบล่างขึ้นบน (bottom-up politics) ที่ตั้งอยู่บนความรู้ท้องถิ่นและการปฏิบัติการของชุมชนจึงเป็นแก่นสำคัญของแนวคิดยุคหลังการพัฒนา เพราะเป็นพื้นที่ที่ความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของสังคมสามารถก่อรูปได้โดยไม่ต้องอยู่ในกำกับของตรรกะแห่งการพัฒนานิยม

ดังนั้น บทที่ 6 จึงทำงานในฐานะจุดเชื่อมระหว่างการวิพากษ์และการสร้างสรรค์ โดยทั้งหมดนี้ไม่ได้เพียงรื้อถอนการพัฒนาในฐานะระบอบความรู้และอำนาจ หากยังเปิดคำถามทางการเมืองที่ทำทลายอย่างยิ่งต่อโลกสมัยใหม่ หากระบอบพัฒนาได้ครอบงำจินตนาการทางสังคมอย่างลึกซึ้งยาวนานกว่าครึ่งศตวรรษ คำถามสำคัญที่ Escobar ทิ้งไว้ให้พิจารณาคือ “เราจะสร้างโลกที่พ้นไปจากการครอบงำของวาทกรรมการพัฒนาได้อย่างไร” และ “เราจะสถาปนาวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ ๆ ที่ตั้งอยู่บนความหลากหลาย ความเป็นท้องถิ่น และความยั่งยืนได้อย่างไร” ความท้าทายนี้ไม่ได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงทฤษฎี แต่เป็นการเรียกร้องให้พิจารณาความเป็นไปได้ทางการเมืองของ “โลกหลากหลายแบบ” ที่มนุษย์อาจร่วมกันสร้างและดำรงอยู่ โลกที่ชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องยอมจำนนต่อความหมายของความเจริญที่ถูกกำหนดจากโครงสร้างส่วนบน

คุณค่าของหนังสือ

หนังสือ *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World* ของ Arturo Escobar อย่างที่ทราบในวงวิชาการว่าหนังสือเล่มนี้ถูกจัดวางไว้ในฐานะงานคลาสสิกซึ่งผู้อ่านมีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง หนังสือเล่มนี้สั่นคลอนความเข้าใจเกี่ยวกับ “การพัฒนา” และอธิบายถึงรากฐานของแนวคิดการพัฒนาย่างตรงไปตรงมา ผู้อ่านตระหนักว่าหนังสือเล่มนี้ไม่เพียงเสนอการวิพากษ์โครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น หากยังรื้อถอนรากเหง้าทางวาทกรรมที่ทำให้ “ความยากจน” และ “โลกที่สาม” ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นระบบในโลกสมัยใหม่ การอ่านหนังสือเล่มนี้จึงไม่ใช่การรับข้อมูลเชิงวิชาการแบบตรงไปตรงมา หากเป็นการเผชิญหน้ากับกรอบความคิดที่เคยครอบงำเราโดยไม่รู้ตัว

จุดเด่นของหนังสือ

สิ่งที่ผู้อ่านเห็นว่าเป็นจุดเด่นสำคัญอย่างแรก คือ ความสามารถของ Escobar ในการพลิกกรอบการวิเคราะห์การพัฒนาไปสู่การตีความในฐานะ “ระบอบวาทกรรม” Escobar แสดงให้เห็นว่าหลังทศวรรษ 1940 เป็นต้นมา โลกได้รับการจัดระเบียบใหม่ผ่านภาษาและความรู้แบบตะวันตก ซึ่งนิยามความยากจน ความล้าหลัง และความเจริญในลักษณะที่ทำให้ประเทศส่วนใหญ่กลายเป็น “ผู้ถูกพัฒนา” ผู้อ่านเห็นว่าการใช้แนวคิดของ Foucault ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่า “การพัฒนา” ไม่ใช่เพียงชุดนโยบาย แต่เป็นเครื่องมือผลิตความจริงและกำหนดอำนาจและความรู้อย่างทรงพลัง

อีกประการหนึ่งที่ผู้อ่านให้ความสำคัญ คือ การผสมผสานระหว่างทฤษฎีกับการศึกษาที่ Escobar ลงพื้นที่ปฏิบัติจริงในโคลอมเบีย ประสบการณ์ภาคสนามในโครงการโภชนาการและอาหารเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจว่า การผลิตข้อมูล การสร้างตัวชี้วัด และการวางแผนเชิงเทคนิคล้วนมีบทบาทในการควบคุมชีวิตประชาชนมากกว่าที่วิธีวิทยาของการพัฒนา

กระแสหลักอธิบาย ทั้งนี้ การที่ Escobar ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ทำให้การวิเคราะห์ของ Escobar มีน้ำหนักและมีชีวิตชีวากว่างานเชิงทฤษฎีทั่วไป

หนังสือเล่มนี้ยังมีความโดดเด่นในฐานะผู้เสนอแนวคิด “ยุคหลังการพัฒนา” (post-development) และ “โลกที่มีหลากหลายวิถีชีวิต” (pluriverse) และหลากหลายค่านิยม และไม่จำเป็นต้องเดินตามเส้นทางสมัยใหม่แบบตะวันตก ผู้อ่านเห็นว่าแนวคิดนี้เปิดประตูให้สังคมศาสตร์มองเห็นศักยภาพของความรู้ท้องถิ่น ขบวนการชนพื้นเมือง และรูปแบบการจัดการชีวิตที่เกิดจากล่างขึ้นบน ซึ่งล้วนเป็นทางเลือกที่เคยถูกมองข้ามภายใต้วาทกรรมพัฒนา

นอกจากนี้ การที่ Escobar เชื่อมโยงงานของ Said, Mudimbe และ Foucault ยังทำให้หนังสือเล่มนี้สนทนากับกรอบคิดระดับโลก และทำให้ผู้ศึกษาอย่างผู้อ่านสามารถเข้าใจว่า การพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการใหญ่ที่ผลิต “ภูมิศาสตร์เชิงอำนาจ” แบบตะวันตกขึ้นมา ความลุ่มลึกในเชิงทฤษฎีนี้เป็นคุณูปการที่ผู้อ่านยอมรับว่าสำคัญและสร้างแรงกระตุ้นในสังคมศาสตร์สมัยใหม่อย่างแท้จริง

จุดที่ชวนตั้งคำถาม

อย่างไรก็ดี ผู้อ่านตระหนักว่า หนังสือเล่มนี้มีข้อจำกัดที่ผู้อ่านควรพิจารณาเช่นกัน

ประการแรก คือ ความซับซ้อนของภาษาและแนวคิดในหลายตอน Escobar ใช้สำนวนวิชาการเชิงหลังโครงสร้างนิยมที่แน่นและเข้มข้น ผู้อ่านพบว่าการอ่านบริบทหนังสือเล่มนี้อาจจำเป็นต้องอ่านงานที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย เช่น งานของ Foucault หรือ Derrida ความยากนี้อาจส่งผลต่อผู้อ่านที่อยู่นอกวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์หรือผู้ปฏิบัติงานภาคสนามที่ต้องการมุมมองเชิงปฏิบัติมากกว่าเชิงทฤษฎี

ประการที่สอง ผู้อ่านเห็นว่า Escobar อาจให้ความสำคัญกับวาทกรรมมากจนละเลยปัจจัยทางเศรษฐกิจการเมืองที่จับต้องได้ เช่น ระบบทุนนิยมโลก การสะสมทุนของบริษัทข้ามชาติ หรือโครงสร้างอำนาจรัฐในระดับมหภาค แน่นอนว่าการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมมีคุณค่า แต่ในบางจุดผู้อ่านรู้สึกว่ามีมิติทางเศรษฐศาสตร์การเมืองถูกลดทอนจนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของโลกกำลังพัฒนา

ประการที่สาม ผู้อ่านยังพบข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กรณีกศึกษาที่เน้นบริบทลาตินอเมริกาเป็นหลัก แม้บริบททางความคิดหลักของหนังสือจะมีลักษณะสากล แต่การวิเคราะห์ที่เข้มข้นในโคลอมเบียทำให้ผู้อ่านจากภูมิภาคอื่น เช่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต้องตีความต่อโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง ความจำกัดด้านภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้การประยุกต์ใช้กรอบคิดจำเป็นต้องระมัดระวังในเชื่อมโยง

ประการที่สี่ แม้แนวคิดหลังการพัฒนา (post-development) จะมีพลังเชิงวิพากษ์อย่างมากจนถึงปัจจุบัน ผู้อ่านเห็นว่ายังขาดแนวทางเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม การเรียกร้องให้ฟังเสียงชุมชนหรือเปิดพื้นที่ให้ความรู้ท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ แต่ในหลายบริบท เช่น การจัดการความเหลื่อมล้ำระดับมหภาค หรือการรับมือวิกฤตสิ่งแวดล้อมระดับโลก ยังจำเป็นต้องการแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าว

สุดท้ายนี้ ในฐานะผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ไม่เพียงท้าทายความคิดในเชิงวิพากษ์แต่ยังสร้างการตั้งรู้ในเรื่องการพัฒนาเพื่อทบทวนสมมติฐานพื้นฐานของสังคมศาสตร์ แม้จะมีข้อจำกัดทั้งในด้านภาษาและขอบเขต แต่คุณภาพของหนังสือเล่มนี้ในด้านการสร้างวาทกรรมการพัฒนาและการเสนอวิสัยทัศน์แห่งโลกหลากหลายแบบยังคงทรงอิทธิพลและควรค่าแก่การศึกษา ยิ่ง ดังนั้น ผู้อ่านจึงมองว่า หนังสือเล่มนี้เป็น “งานที่อ่านยาก แต่จำเป็น” เป็นผลงานที่ทำให้มองเห็นอำนาจในที่มักมองไม่เห็น และชวนให้ถามคำถามใหม่ ๆ เกี่ยวกับ

ความหมายของการพัฒนา ความเจริญ ความยุติธรรม และอนาคตของมนุษยชาติในโลกที่ไม่เท่ากันใบนี้

สรุปและข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจ

หนังสือ Encountering Development ของ Arturo Escobar เป็นผลงานที่ผู้อ่านเห็นว่าเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการทำความเข้าใจ “การพัฒนา” มิใช่เพียงในฐานะนโยบายหรือโครงการ แต่ในฐานะระบอบอำนาจและความรู้ที่ก่อรูปความจริงเกี่ยวกับโลกที่สาม ความยากจน และความทันสมัยอย่างลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการวิเคราะห์โครงการพัฒนา เผยให้เห็นกลไกการจัดหมวดหมู่ การผลิตผู้เชี่ยวชาญ และการสร้างอำนาจผ่านภาษาและเทคโนโลยีของการวางแผน ขณะเดียวกันยังเสนอแนวคิด “ยุคหลังการพัฒนา” (post-development) และ “โลกที่มีหลากหลาย” (pluriverse) ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้กำลังค้นหาทางเลือกการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นมากขึ้น ดังนั้น นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ นักพัฒนาชุมชน ผู้กำหนดนโยบาย รวมถึงนิสิตนักศึกษาที่ต้องการเข้าใจความซับซ้อนของภูมิรัฐศาสตร์แห่งการพัฒนาสามารถนำแนวคิดและข้อวิพากษ์ในหนังสือเล่มนี้ไปใช้เป็นฐานในการคิด วิเคราะห์ และออกแบบแนวทางใหม่ที่ให้พื้นที่แก่ความหลากหลายของโลกและความรู้ท้องถิ่นได้

เชิงอรรถ

- ¹ อาร์ตูโร เอสโกบาร์ (เกิดวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1951) เป็นนักมานุษยวิทยา ชาวโคลอมเบีย-อเมริกัน และดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติคุณแห่งสาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยนอร์ทแคลิฟอร์เนีย แซนเปดริลล์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เอสโกบาร์ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนึ่งในนักคิดที่สำคัญที่สุดในการวิพากษ์ “การพัฒนาแบบกระแสหลัก” พร้อมทั้งผลักดันให้เกิดกรอบคิดทางเลือกซึ่งยึดโยงกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความรู้ท้องถิ่น และการเคลื่อนไหวของชุมชนที่มุ่งสร้างรูปแบบการดำรงชีวิตและความเจริญที่ไม่จำกัดอยู่ในมาตรวัดเศรษฐกิจแบบตะวันตก